

פרשת וארא

ה"הבה נתחכמה" של בני ישראל

בשבוע שעבר הסברנו את "התחכמותו" של פרעה. כיצד הצליח בצורה מתוחכמת לחולל את המהפך בחיי היהודים במצרים, שכינהו במשרות הבכירות והפכו לעבדים נרדים בפרך.

השבוע ננסה להסביר מהו "הנשק הסודי" שיעזור לנו כנגד ההתחכמות של פרעה?

בתחילת הפרשה ה' מתגלה למשה ומבקש ממנו להעביר את מסר הגאולה לבני ישראל. "וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אליו מקוצר רוח ומעבודה קשה" (ו', ט"ז) - העם לא מקשיב למשה ולרעיון הגאולה בשל העבודה הקשה, ואז הקב"ה אומר למשה שידבר אל פרעה שישלח את בני מצרים:

" וידבר ה' אל משה לאמור בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו" (ו', י"א). למשה יש רק שאלה אחת פשוטה: " וידבר משה לפני ה' לאמור הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים" (ו', י"ב)? אם בני ישראל, שרוצים להיגאל, לא שמעו אלי, איך ישמע אותי פרעה? תשובת ה' אינה מובנת: " וידבר ה' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים" (ו', י"ג). האם הפתרון כל כך פשוט? ללכת לפרעה ולהגיד לו שיש ציווי מ-ד' על שחרור בני"י, ואז בטח פרעה מאוד יתרגש... וישלח מיד את בני"י ויגמר הסיפור? מה בדיוק ציווה ד'? מדוע הפניה היא למשה ואל אהרון ולא רק למשה הרי בפסוקים לפני כן יש פניה רק למשה? מה הכוונה "ויצום אל בני"י ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני"י ממצרים" - אם הציווי הוא להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, הציווי לפרעה מובן, אך מדוע הציווי גם לבני"י? האם גם בני ישראל משעבדים את אחיהם במצרים? ! מה כתוב כאן?

שאלה נוספת שמתבקשת: מיד לאחר תשובת ה', במקום שמשה ואהרון יכנסו וידברו עם פרעה כציווי ה', מופיעה רשימה שמית: " אלה ראשי בית אבותם בני ראובן בכור ישראל... אלה משפחת ראובן" אחרי זה משפחת שמעון, אחרי זה משפחת לוי לתולדותם ואז עוצרים כשמגיעים למשה ואהרון "הוא אהרון ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים" (ו', י"ג- כ"ו). לשם מה הפסקה זו? כמו כן, מבחינה דקדוקית היה צריך להיות כתוב הם אהרון ומשה איזה מין משפט זה הוא משה ואהרון? ובאמת בפסוק הבא כתוב: "הם המדברים אל פרעה מלך מצרים" אך בסוף הפסוק שוב כתוב "הוא אהרון ומשה" (ו', כ"ז). תופעה זו מופיעה בפסוק נוסף בפרשה: "ויעש (לשון יחיד) משה ואהרון כאשר ציווה ה' אותם כן עשו (לשון רבים)" (ו', ז'). מה קורה כאן זה כבר מחייב הבנה הרי ברור כי זה לא בטעות! מדוע בפירוט השבטים מסופר דווקא על ראובן שמעון ולוי? מדוע לא מוזכרים שאר השבטים? כדי להבין את הפרשה, צריך לקלוט נקודה מרכזית שתגלה לנו את "הנשק הסודי" שיעזור לנו כנגד ההתחכמות של פרעה. יש הבדל קטן בין תשובת ה' בפסוקים י"א-י"ג, בהם הפנייה היא למשה בלבד, לבין תשובה השנייה של ה' בפסוק י"ג, בה הפנייה היא אל אהרון ומשה. החידוש בתשובה זו הוא ששניהם יחד יוציאו את בני ישראל ממצרים.

"סוד" ההתחכמות מול פרעה הוא האחוה בין האחים. אותה אחווה שהייתה חסרה בין אחי יוסף ושהביאה למכירתו ולגלות מצרים. כשמשה שואל את ה' איך יקשיב אליו פרעה, והרי בני ישראל לא שמעו אליו, ה' עונה לו שעד היום הוא לא הצליח לדבר עם בני ישראל, כיוון שניסה לדבר לבד. כדי להצליח לדבר עם פרעה, משה צריך ללכת יחד עם אהרון. מסר זה חוזר מספר פעמים בפסוקים. היכולת לדבר עם פרעה היא רק כאשר אהרון ומשה יהפכו להיות אחד: "הוא אהרון ומשה", "ויעש משה ואהרון כאשר ציווה ה' אותם". טכנית הרי אלו שתי פיות, מהותית זה פה אחד! פרעה מבקש לשלוט כיוון שהוא החזק. כדי להוציא את עם ישראל ממצרים ומתפיסת הרודן, משה צריך לגלות לפרעה את השיטה ההפוכה מהשיטה המצרית. כשמשה ואהרון באים יחד לפרעה הם מגלים לפרעה תופעה שלא נמצאת בלקסיקון שלו. פעם

ראשונה פרעה נחשף למציאות שבה שני אנשים קשורים יחד בלי שהאחד רודה בשני. כשהתורה מגיעה אל משה ואהרון ברשימת התולדות, היא מספרת בהרחבה על כל המשפחה עם כל ההבדלים בין אחד לשני ומגיעה לנקודה החשובה שלמרות כל ההבדלים, כאשר משה ואהרון נפגשו הם נעשו אחד " הוא אהרון ומשה". אם אנו יודעים למצוא את נקודת היחד, ניתן להשתחרר מתפיסת האדונים והעבדים. וזה סוד ההתחכמות מול פרעה. זה בדיוק מה שה' מלמד את משה ואהרון וזה גם הציווי אל בני ישראל שילמדו ויפנימו את "התופעה" הזו של משה ואהרון שבזכותה יוכלו להיגאל.

רעיון נוסף מסביר מדוע מופיעים דווקא ראובן/שמעון ולוי בפירוט השבטים מיד בסמוך לציווי לבניי. שאלנו מה בדיוק הציווי לבניי? המשך חכמה מסביר, שהיו מעמדות חברתיים בעם ישראל ששעבדו באחיהם וזה עכב את היציאה מארץ מצרים ולכן ציווה ד' גם על בניי (ולא רק על פרעה) שיוציאו את בניי מהשעבוד. זה מסביר גם את השאלה של משה לקב"ה "הן בניי לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה?" - כלומר אם בניי עדיין משעבדים באחיהם ולא מקשיבים אלי, איך פרעה ישמע אלי? לפי המשך חכמה, 3 השבטים שמופיעים מיד אחרי ציווי זה, הם 3 השבטים העיקריים ששעבדו בישראל. יציאת ישראל ממצרים היא בראש ובראשונה **יציאת ישראל מישראל** - מצב בו יהודי אינו משעבד יותר באחיו היהודי, כשהדבר קורה יכולה להתרחש גם יציאת ישראל ממצרים.

מכות מצרים

בפרשת וארא אנו נפגשים עם שבע מתוך עשר המכות שאלוקים הנחית על מצרים.

מדוע הנחית אלוקים 10 מכות נוראות ובעוצמה כה אדירה שהחריבו את מצרים? לצורך גאולת ישראל ממצרים, היתה מספיקה מכת הבכורות שהממה לחלוטין את מצרים, מדוע היה צריך את 9 המכות שקדמו לה? מה תכליתן של 10 המכות?

מכות מצרים היו מכות מחנכות ולא מסע עונשין אלוקי. כל מכה נשאה בחובה מסר חינוכי חשוב. כל מכה באה לתקן עיוות מסוים בנפשו של המצרי, שאותו ננסה להסביר.

מצרים חטאה ב-3 חטאים: גירות, עבדות ועינוי.

תפיסתה המוטעית והגאוותנית של מצרים לגבי מעמדו של הגר קבעה שאין לו זכויות כלל. מנקודה זו הדרך הייתה קצרה מאוד להשפלתו ולשעבודו של הגר. אי אפשר היה לתקן במילים או בהרצאות תפיסה מוטעית ומעוותת זו אצל המצרים, שראו עצמם כבני "הגזעים העליונים" ולכן היה להם את הזכות לשיטתם, לשעבד את "הנחותים" מהם. כדי לעקור את התפיסה המעוותת הזו שהיתה במצרים, היה צריך זעזוע עמוק. מכות מצרים תרמו את תרומתם לנושא.

בהגדה של פסח אנו קוראים ש' יהודה היה נותן במכות מצרים סימנים ומחלקם ל-3 קבוצות: דצ"ך, עד"ש, באח"ב (זה הצופן בראשי תיבות ל- 10 המכות: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, בכורות).

"צופן" זה של ר' יהודה הורכב כדי להפנות את תשומת לבנו למהות המכות ולסדר הפנימי שלהן אשר מורה על תכנית ההענשה האלוקית, שלא הייתה סתם שרשרת מכות שנבעה מהתפרצות זעם כדי לשחרר את עם ישראל ממצרים, אלא תוכנית שמטרתה הייתה לתקן את המעוות בתפיסה המצרית ולחנך מחדש את כל העולם לגבי היחס הנכון שאדם צריך לנהוג כלפי הזולת.

אם ניטול את המכה הראשונה בכל קבוצה (דם מדצ"ך, ערוב מעד"ש, ברד מבאח"ב) ונציב אותן יחד, וכך גם נעשה למכות השניות בכל קבוצה וגם למכות השלישיות נקבל את החלוקה ל-3 הקבוצות הבאות:

א. דם, ערוב, ברד.

ב. צפרדע, דבר, ארבה

ג. כינים, שחין, חושך.

מכת בכורות ניצבת לבדה כמכה הסופית שגואלת את עם ישראל מהשעבוד.

הקבוצה ה-1 (דם, ערוב, ברד) באה לשחרר את המצרי מתפיסתו המוטעת כלפי הזר בארצו. גישתו נובעת מהרגשתו שהוא אדון הארץ, ללא עוררין ולכן יש לו את הזכות לקבוע מי ילך בארצו. את הביטחון העצמי שאב המצרי בעיקר מהשפע של הנילוס ש"שיחרר" את מצרים מהזדקקות לחסדי שמים ולגשם. באמצעות מכת ה**דם** ה' ערער את הביטחון של מצרים בנילוס, והראה שברצונו יכול להפוך את צור מחצבתם למעיין נרפש של דם, באם לא ישנו את תפיסתם הגאה. במכת ה**ערוב** חיות הג'ונגל הגיעו אל לב העיר. הגבול שאותו קבע אלוקים בין חיות הג'ונגל לבני האדם היטשטש. גם זה כדי להעביר מסר ברור למצרים שלא יהיו בטוחים בביתם אם הם גוזלים את זכות הביטחון מן הגרים שבאו לחיות אצלם. במכת ה**ברד** המצרים המופתעים גילו לתדהמתם שבאמירה מלמעלה כל תנאי הארץ משתנים. מזג האוויר הנוח במצרים יכול להפוך בקלות לסוער ובוגדני. נסכם אם כן, הקבוצה הראשונה באה כנגד העיוות הראשון של מצרים ביחסה לגר, יחס שנבע מתחושת הביטחון של המצרים. קבוצת מכות זו ערערה את תחושת הגאווה העצמית והביטחון המתנשא של מצרים. **הקבוצה ה-2** (צפרדע, דבר, ארבה) באה כנגד העיוות השני של מצרים- עבדות. ה**צפרדע**, החיה הנפחדת החומקת מכל אדם, מופיעה בעזות פנים בכל מגורי מצרים, מלמדת את המצרים שגם שרץ כה שפל לא ירא עוד מפניהם. אדם שאינו מסוגל להגן על עצמו מפני צפרדע קטנה, חייב לחשוב פעמיים על עובדת היותו "אדם עליון" המקנה לו זכויות יתר. מכת ה**דבר** חיסלה את התשתית הכלכלית, את הסוסים (סמל עוצמת מצרים), את החמורים, והגמלים והבקר. מכת ה**ארבה** השלימה את הפגיעה ברכוש. הקבוצה השנייה פגעה בתשתית הכלכלית וערערה את מעמדם של המצרים ותדמיתם בעיני עצמם כ"גזע עליון". **הקבוצה ה-3** (כינים, שחין, חושך) באה כנגד העיוות השלישי של מצרים – עינוי. **הכינים השחין והחושך** באו להעניק לגיבור המצרי המתעלל בחלשים ממנו את תחושת אי הנוחות והכאב – אולי ילמד מכך שגם לזולת יש תחושת כאב ויתחשב בכך. 10 המכות פגעו בכל חלקי היקום מהנילוס הקדוש שהפך לדם, עד בכור פרעה ונפצו את כל כוחות הטבע (שפרעה היה חלק מהם), שהמצרים התמסרו אליהם כדי להציג לכולם שקיים כח עליון שמפעיל את הטבע כרצונו. כח עליון זה תובע שכל בני האדם יהיו שווים ושאינן לאף אדם זכות לשלוט על רעהו, כיוון שהאדם הנו ייצור בן חורין.

תרבות "הסוס ורוכבו" שכ"כ אפיינה את מצרים, שבה כל רוכב היה הסוס של האדון שלו, התנפצה והתמוטטה כליל והונחו היסודות לחברה מתוקנת שערכי המוסר עומדים בה בראש סולם העדיפויות!

יהי רצון שנשכיל ונפנים את חשיבות ערכי המוסר ואת כבוד האדם וחירותו מפרשה זו.

שבת שלום,